

ANDŻELIKA GODEK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

# Czy koniec teorii wykładni prawa? Kilka uwag o możliwych rozwinięciach derywacyjnej koncepcji wykładni Macieja Zielińskiego na wykładnię prawa w erze postakcesyjnej z wewnętrznej perspektywy interpretacyjnej

## 1. Wewnętrzna perspektywa interpretacyjna

1. W literaturze i orzecznictwie systemy prawne współczesnych państw, a w szczególności państw członkowskich Unii Europejskiej (UE), określane są mianem wieloskładnikowych (ang. *multilevel* lub *multilayer*)<sup>1</sup>. System wieloskładnikowy liczy się z wytworami działalności podmiotów innych niż krajowe organy upoważnione do stanowienia prawa z takim skutkiem, że akty instytucjonalne tych podmiotów uznawane są za źródła krajowego systemu prawa. Z perspektywy europejskiej procesem najsilniej wpływającym na wzrost liczby takich aktów jest wielowymiarowa i dynamicznie rozwijająca się integracja w ramach UE. Na poziomie ponadnarodowym wytworem tej integracji jest nowy fakt instytucjonalny (ponadnarodowy unijny porządek prawny), a na poziomie krajowym — wzmocnienie wieloskładnikowego charakteru systemów prawnych państw członkowskich oraz ich harmonizacja i unifikacja. Zagadnieniem o fundamentalnej doniosłości dla każdego wieloskładnikowego systemu prawnego jest wykładnia prawa, a w aspekcie podjętym w tych rozważaniach wykładnia tych jego

---

<sup>1</sup> Zob. np. wyrok TK z dnia 24 listopada 2010, K 32/09 (pkt 2.3); wyrok TK z dnia 11 maja 2005, K 18/04 (pkt 2.2). Zob. też E. Łętowska, *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i wykładnia jej przyjazna*, [w:] *Rozprawy Prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 1136 nn.

„składników”, na które składają się akty prawne ustanowione przez krajowego i unijnego prawodawcę instytucjonalnego.

2. Dualizm obowiązywania i stosowania unijnych aktów prawnych wymaga wyróżnienia odrębnych procesów obejmujących: (i) wykładnię prawa unijnego jako takiego na ponadnarodowym poziomie jego obowiązywania; oraz (ii) wykładnię prawa uwzględniającą unijne akty prawne na krajowym poziomie obowiązywania prawa unijnego. Na płaszczyźnie operatywnej pierwszy z tych procesów pozostaje w sferze wyłącznej kompetencji Trybunału Sprawiedliwości UE (TS), drugi realizuje się na poziomie krajowym i w odróżnieniu od pierwszego uwzględnia całokształt źródeł prawa obowiązujących w ramach krajowego systemu prawa. Oba procesy, choć ściśle z sobą powiązane, nie mają zatem za przedmiot identycznego zakresu obiektów. Wykładnia na poziomie unijnym ogranicza się bowiem do składników należących do *acquis de l'Union*. Wykładnia na poziomie krajowym z natury rzeczy dokonywana jest, posługując się językiem Harta, z wewnętrznej perspektywy interpretacyjnej. W przeciwieństwie do niej wykładnia dokonywana przez TS jest zawsze wykładnią w jakimś sensie zewnętrzną, dokonywaną w izolacji od indywidualnych systemów prawa państw członkowskich. Wewnętrzna perspektywa interpretacyjna nie podlega przy tym redukcji do wykładni operatywnej, ale także nie odrywa się od krajowego poziomu obowiązywania prawa. Podmiot interpretujący przyjmujący perspektywę wewnętrzną nie przeprowadza odrębnie wykładni „prawa krajowego” i „prawa unijnego”, ale dokonuje wykładni prawa uwzględniającej jego źródła niezależnie od ich instytucjonalnego pochodzenia z zamiarem odtworzenia norm prawnych wyznaczających podstawowe lub pochodne sytuacje prawne<sup>2</sup> podmiotów krajowych<sup>3</sup>, w pełni uwzględniając i respektując szczególne reguły walidacyjne i egzegezy (np. zasada wykładni zgodnej, pierwszeństwa itd.), dotyczące składników systemu pochodzących z unijnego i krajowego porządku prawnego (w zakresie determinowanym przez prawo unijne i orzecznictwo TS).

3. Rekonstrukcja norm prawnych, wyznaczających sytuacje prawne podmiotów krajowych w systemie wieloskładnikowym, jest procesem złożonym. Owa złożoność wynika nie tylko z konieczności uwzględnienia znacznie większej liczby różnych aktów prawnych, ale także szczególnych cech unijnego języka prawnego (wielojęzyczność, autonomiczność pojęć prawnych itp.), źródeł prawa

---

<sup>2</sup> O modalnościach prawnych szerzej zob. Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966, s. 89 nn.; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s. 100 nn.

<sup>3</sup> Przez podmioty krajowe rozumiem osoby fizyczne, osoby prawne (w tym Skarb Państwa, państwowe i samorządowe osoby prawne) i inne jednostki organizacyjne, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, organy państwa i samorządu terytorialnego, a zatem wszelkie podmioty (niezależnie od ich charakteru prawnego, narodowości lub miejsca inkorporacji) podległe prawu obowiązującemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (nie zaś prawu międzynarodowemu publicznemu). Przez podmioty prywatne rozumiem natomiast te podmioty krajowe, które nie są organami państwa lub samorządu terytorialnego oraz tzw. emanacjami państwa zgodnie z orzecznictwem TS.

(akty prawne nieznanne porządkowi krajowemu, *soft law*, *quasi*-prawotwórczy charakter orzecznictwa sądów unijnych itp.) czy sformułowanych na jego gruncie zasad ogólnych prawa unijnego, będących jednocześnie regułami egzegezy (zasada pierwszeństwa, wykładni zgodnej, efektywności itp.) oraz innych zasad ogólnych o fundamentalnym znaczeniu ustrojowym, jak zasada bezpośredniego obowiązywania, bezpośredniego stosowania i skutku bezpośredniego. Przyjęcie wewnętrznej perspektywy interpretacyjnej nasuwa pytanie o adekwatną koncepcję wykładni prawa dokonywaną w wieloskładnikowym systemie prawnym ery postakcesyjnej. Konieczność istnienia takiej koncepcji oraz postulat jej uniwersalności i elastyczności, pozwalający uchwycić właściwości poszczególnych podsystemów, nie powinny budzić wątpliwości. Dalej jednak stajemy przed pytaniem, czy koncepcję taką należałoby stworzyć *ab initio*, czy też właściwsze byłoby wykorzystanie istniejącego dorobku polskiej teorii prawa wraz z jego niezbędnym uszczegółowieniem, uzupełnieniem i modyfikacją. Osobiście opowiadałabym się za tym drugim podejściem i podjęciem próby rozszerzenia derywacyjnej koncepcji wykładni prawa prof. Macieja Zielińskiego<sup>4</sup> na problemy wykładni prawa uwzględniającej zagadnienia unijne. Koncepcja ta opiera się na rozróżnieniu przepisu prawnego i normy postępowania oraz uwzględnia złożone relacje przepisów prawnych do norm postępowania jako założonego celu wykładni<sup>5</sup>. Tym samym, w moim przekonaniu, w adekwatniejszym stopniu odzwierciedla charakter współczesnych systemów prawnych charakteryzowanych nie tylko przez wieloskładnikowość, ale znacznie bardziej złożone zjawisko hybrydyzacji<sup>6</sup>. Należy mieć na uwadze, że w dłuższej perspektywie będziemy świadkami konwergencji koncepcji i dyrektyw wykładni na poziomie europejskim. Wydaje się więc sensowne podjęcie próby zaproponowania rozstrzygnięć problemów nurtujących dziś doktrynę państw członkowskich, opierając się na osiągnięciach krajowej nauki, tym bardziej że zdają się one adekwatnie adresować wiele z tych problemów. Jednocześnie należy oczekiwać, że koncepcje krajowe podlegać będą ewolucji pod wpływem praktyki stosowania prawa. Ta z kolei znajdować się będzie pod wpływem orzecznictwa TS i przyjmowanych na jego gruncie koncepcji. W dalszej części artykułu podjęłam próbę zasygnalizowania niektórych szczególnych problemów związanych z wykładnią prawa w erze postakcesyjnej, starając się przedstawić je zarówno z perspektywy unijnej, jak i podstawowych założeń koncepcji derywacyjnej.

<sup>4</sup> Prekursorem derywacyjnej koncepcji wykładni prawa był Zygmunt Ziemiński, a jej twórcą jest Maciej Zieliński. Podstawowe założenia derywacyjnej koncepcji wykładni w ujęciu teoretycznym i praktycznym w: M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010. Podstawy tej koncepcji zostały nakreślone w: M. Zieliński, *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Poznań 1972.

<sup>5</sup> M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 251.

<sup>6</sup> Szerzej: A. Godek, *Zastosowanie derywacyjnej koncepcji wykładni prawa do rozstrzygania spraw ze stosowaniem przepisów unijnych*, RPEiS 2011, z. 1, s. 38.

## 2. Struktura tekstu prawnego w świetle unijnej zasady bezpośredniego obowiązywania

1. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem TS traktat EWG (aktualnie traktaty TUE<sup>7</sup> i TfUE<sup>8</sup>) ustanowił własny porządek prawny, który został włączony do systemu prawnego państw członkowskich po jego wejściu w życie i który ma charakter wiążący dla sądów krajowych<sup>9</sup>. Zasada ta znajduje zastosowanie także w odniesieniu do unijnych aktów prawa pochodnego, o których mowa w art. 288 TfUE (niezależnie zatem od przysługującej im mocy wiążącej) i jako zasada bezpośredniego obowiązywania prawa unijnego w krajowych systemach prawnych państw członkowskich jest jedną z zasad ogólnych prawa unijnego. W odniesieniu do poszczególnych państw ograniczenie zasady bezpośredniego obowiązywania dotyczy tylko tych aktów prawnych, które nie mają charakteru generalnego (dyrektywy i decyzje) i które nie zostały skierowane do tego państwa. Z wewnętrznej perspektywy interpretacyjnej zasada ta oznacza, że z chwilą wejścia w życie unijnych aktów prawnych na poziomie ponadnarodowym<sup>10</sup> stają się one bez konieczności dodatkowych aktów ze strony organów państwa częścią krajowego systemu prawa i jako unijne akty prawne obowiązują na poziomie krajowym<sup>11</sup>.

2. Z perspektywy wykładni prawa w ujęciu derywacyjnym zasada bezpośredniego obowiązywania determinuje elementy zbioru wchodzące w skład tekstu prawnego poddawanego wykładni dla określonego momentu interpretacyjnego<sup>12</sup>. Na jego strukturę składają się nie tylko przepisy ustanowione przez krajowego prawodawcę instytucjonalnego zgodnie z wewnętrzną procedurą legislacyjną, postanowienia umów międzynarodowych, ale także przepisy i postanowienia różnych aktów prawnych i umów międzynarodowych pochodzących z unijnego

<sup>7</sup> Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE Nr C 83, z dnia 30 marca 2010) — dalej jako TUE.

<sup>8</sup> Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE Nr C 83, z dnia 30 marca 2010) — dalej jako TfUE.

<sup>9</sup> Zob. Wyrok Trybunału z dnia 15 lipca 1964, w sprawie C-6/64 Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L., w języku polskim: [http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2\\_12768/liste-des-57-arrets-de-1954-a-2000](http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_12768/liste-des-57-arrets-de-1954-a-2000) (dostęp: 30 czerwca 2011).

<sup>10</sup> Wejście w życie unijnych aktów prawnych (ustawodawczych i nieustawodawczych) następuje zgodnie z art. 297 TfUE, a więc z dniem w nich określonym lub, w przypadku jego braku, dwudziestego dnia po ich publikacji w Dzienniku Urzędowym UE. Do unijnego pierwotnego prawa traktatowego stosuje się zasady obowiązywania i wejścia w życie wynikające z międzynarodowego prawa traktatów. Umowy międzynarodowe zawarte przez Unię zgodnie z TfUE wchodzą w życie zgodnie z zasadami obowiązującymi na poziomie międzynarodowym i z chwilą ich zawarcia i wejścia w życie stają się również częścią systemów prawnych państw członkowskich (art. 261 ust. 2 TfUE).

<sup>11</sup> W stosunku do państw przystępujących do Unii bezpośrednie obowiązywanie wszelkich aktów instytucji unijnych podjętych przed datą przystąpienia wynika z inkorporacji *en gros* do krajowego systemu prawnego całokształtu *acquis de l'Union* na mocy traktatów akcesyjnych.

<sup>12</sup> Szerzej o koncepcji tekstu prawnego zob. M. Zieliński, *Interpretacja jako...*, s. 23 nn.

porządku prawnego. Interpretator uwzględnia zatem całokształt obowiązującego tekstu prawnego, na który składają się owe różne w formie i treści elementy, uwzględniając ich wzajemne relacje formalne i treściowe zgodnie z obowiązującymi regułami walidacyjnymi i egzegezy. W danym momencie interpretacyjnym sytuację prawną takiego samego podmiotu krajowego i w takich samych okolicznościach wyznacza bowiem wyłącznie jedna norma prawna (spójny zespół takich norm), której rekonstrukcja odbywa się na podstawie całokształtu obowiązującego tekstu prawnego.

3. Uwzględniając dorobek doktryny prawa międzynarodowego publicznego<sup>13</sup>, obowiązujące na poziomie krajowym źródła prawa unijnego mogą być stosowane: (i) w sposób bezpośredni — jako podstawa rekonstrukcyjna dla elementów syntaktycznych i treściowych normy prawnej (bezpośrednie stosowanie prawa unijnego); (ii) w sposób pośredni, gdy podstawą rekonstrukcyjną normy prawnej są przepisy krajowe implementujące unijny akt prawny do prawa krajowego; (iii) do celów interpretacyjnych. Stosowanie pośrednie oraz dla celów interpretacji w szczególnych wypadkach może prowadzić do bezpośredniego zastosowania przepisów unijnych.

### 3. Podstawa rekonstrukcji norm prawnych a unijna zasada bezpośredniego stosowania

1. Zasada bezpośredniego obowiązywania nie determinuje jeszcze funkcji, którą pełnią przepisy unijne w procesie dekodowania norm prawnych wyznaczających sytuacje prawne podmiotów krajowych. O tym, czy unijny akt (przepis) prawny jest bezpośrednio stosowalny, przesądza unijna zasada bezpośredniego stosowania prawa unijnego w krajowym systemie prawa (w przeciwieństwie do jego pośredniego stosowania) oraz przysługująca unijnym aktom i przepisom prawnym ze względu na tę zasadę cecha bezpośredniej stosowalności. Zasada bezpośredniego stosowania ma charakter formalny<sup>14</sup>, ponieważ dotyczy tego, czy warunkiem stosowania unijnego aktu prawnego na poziomie krajowym jest jego implementacja (transpozycja) w drodze formalnego aktu prawodawcy krajowego. Relacja między zasadą bezpośredniego obowiązywania a bezpośredniego stosowania przedstawia się w moim przekonaniu tak, że każdy akt (przepis) prawny bezpośrednio stosowalny jest także w sposób analityczny aktem (przepisem) prawnym bezpośrednio obowiązującym. Relacja ta nie ma jednak charakteru symetrycznego, ponieważ nie każdy przepis bezpośrednio obowiązujący jest

<sup>13</sup> W. Czapliński, A. Wyrozumka, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 539.

<sup>14</sup> Tak słusznie autorzy w: *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, red. M.M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, Warszawa 2007, s. 279.

jednocześnie przepisem bezpośrednio stosowalnym. Bezpośrednia stosowalność charakteryzuje unijne akty (przepisy) prawne o mocy wiążącej (nie dotyczy zatem aktów niewiążących, jak zalecenia, opinie i *soft law* oraz innych aktów instytucji unijnych, jak np. orzeczenia TS), z wyłączeniem dyrektyw unijnych. Niezależnie od aktu prawnego, w którym zostały ustanowione, przepisy unijne nie są stosowane bezpośrednio także wtedy, gdy ich funkcja polega wyłącznie na określeniu bądź uadekwatnieniu znaczenia składników formalnych rekonstruowanej normy prawnej (np. wykładnia autonomiczna, wykładnia zgodna). W takim bowiem wypadku przepisy unijne wykorzystywane są do celów interpretacyjnych<sup>15</sup>.

2. Z perspektywy wykładni prawa w ujęciu koncepcji derywacyjnej, zasadę bezpośredniego stosowania możemy scharakteryzować jako zasadę wykładni podlegającą uwzględnieniu we wszystkich jej fazach (zwłaszcza zaś w jej fazie rekonstrukcyjnej), zgodnie z którą rekonstrukcja elementów syntaktycznych (przepisy zrębowe<sup>16</sup> i uzupełniające<sup>17</sup>) i treściowych (przepisy modyfikujące<sup>18</sup>) normy prawnej przebiega na podstawie unijnych aktów prawnych bezpośrednio stosowalnych niewymagających transpozycji do krajowego systemu prawa. Stanowisko to przeciwstawia się ujęciu zasady bezpośredniego stosowania, które zdaje się zmierzać do jej redukcji do aspektu operatywnego stosowania prawa unijnego przez organy państw członkowskich w celu określenia konsekwencji prawnych faktów uznanych za udowodnione w drodze aktu jednostkowego i konkretnego<sup>19</sup>. Aczkolwiek w aspekcie operatywnym zasada bezpośredniego stosowania odgrywa rolę kluczową, nie jest jednak do tego aspektu ograniczona. Dzieje się tak dlatego, że możliwość odtworzenia normy prawnej, wyznaczającej sytuacje prawne podmiotów krajowych, nie jest warunkowana jej stosowalnością w przedstawionym powyżej sensie operatywnym. Stosowalność normy prawnej ma charakter analityczny, wynika bowiem z jej definicji jako wypowiedzi wystarczająco jednoznacznie nakazującej (zakazującej) określonym podmiotom określone zachowanie się w określonych okolicznościach i nie jest warunkowana wystąpieniem określonych faktów w świecie rzeczywistym. Ponadto, także przepisy stosowane pośrednio oraz do celów interpretacji współuczestniczą w określaniu konsekwencji prawnych faktów. Inną skądinąd kwestią jest, że organy państwa stosują normy prawne, rozstrzygając zawisłe przed nimi sprawy w odniesieniu do określonych stanów faktycznych. Relatywizacja zasady bezpośredniego stoso-

<sup>15</sup> Tak trafnie: A. Wróbel, *Zasady ogólne (podstawowe prawa Unii Europejskiej)*, [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, t. 1, Warszawa 2010, s. 100.

<sup>16</sup> Przepis zrębowy to przepis wysłowiający co najmniej jeden element nakazu (zakazu) i element zachowania się. Szerzej: M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 111 nn.

<sup>17</sup> Przepis uzupełniający to przepis wysłowiający brakujące elementy syntaktyczne normy prawnej niewysłowione w przepisie zrębowym. Szerzej: *ibidem*, s. 111 nn.

<sup>18</sup> Przepis modyfikujący to przepis wpływający na treść odtwarzanej normy prawnej. Szerzej: *ibidem*, s. 120 nn.

<sup>19</sup> Por. A. Wróbel, *op. cit.*, s. 100.



wania do koncepcji normy prawnej wydaje mi się w sposób bardziej adekwatny odzwierciedlać jej złożony charakter, umożliwiając jej jednoczesny przekład na dyrektywy postępowania interpretacyjnego niezależnie od zakładanego celu wykładni (wykładnia operatywna, doktrynalna itd.).

## 4. Relacje krajowych i unijnych przepisów prawnych do norm postępowania

1. Zasada bezpośredniego stosowania nie oznacza bynajmniej, że podstawą normy prawnej, czy — w ujęciu operatywnym — podstawą decyzji stosowania prawa, jest wyłącznie przepis unijny (zespół przepisów). Bezpośrednie stosowanie nie przesądza bowiem i nie wymaga, aby rekonstruowana norma prawna została odtworzona wyłącznie na podstawie przepisów unijnych. W rzeczywistości, relacje przepisów ustanowionych przez odmiennych prawodawców instytucjonalnych do norm postępowania rekonstruowanych w procesie wykładni są bardziej złożone, niż mogłoby się to *prima facie* wydawać. Dzieje się tak ze względu na złożone zjawisko, które określam mianem hybrydyzacji systemu prawa, polegające na tym, że elementy formalne i treściowe normy prawnej mogą pochodzić, a coraz częściej pochodzą, od różnych prawodawców instytucjonalnych. Na poziomie tekstu prawnego hybrydyzacja znajduje wyraz w rozczłonkowaniu syntaktycznym (normatywnym i logicznym i to często nakładającym się na siebie w różnych wariantach) i treściowym (przepis centralny ułamny i przepis modyfikujący)<sup>20</sup> oraz kondensacji norm postępowania w przepisach<sup>21</sup> występujących między przepisami ustanowionymi w różnych porządkach prawnych<sup>22</sup>. Rekonstrukcja elementów formalnych i treściowych normy prawnej wymaga często płynnego przechodzenia od przepisów unijnych do krajowych, od krajowych do unijnych itd. Ze względu na krzyżowy charakter rozczłonkowania i kondensacji zjawiska te określam jako transsystemowe. Unijne prawo pierwotne w pewnym sensie zakłada ich występowanie, co można odnotować już w przepisach traktatowych definiujących kompetencje Unii<sup>23</sup>. Poszczególne dziedziny prawa, w tym także dziedziny podlegające unijnej kompetencji wyłącznej, nie są w unijnym porządku prawnym poddane wyczerpującemu unormowaniu zarówno na płaszczyźnie materialnej, jak i proceduralnej.

<sup>20</sup> O rozczłonkowaniu syntaktycznym i treściowym szerzej: M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 108 nn.

<sup>21</sup> O kondensacji szerzej: *ibidem*, s. 134 nn.

<sup>22</sup> Liczne przykłady rozczłonkowania transsystemowego w: A. Godek, *Zastosowanie derywacyjnej...*, s. 24 nn.

<sup>23</sup> Zob. art. 2 ust. 1 i 2 TfUE.

2. Ze względu na rozczłonkowanie norm postępowania w przepisach ustanowionych przez różnych prawodawców instytucjonalnych możliwe jest wyodrębnienie kilku modeli stosowania przepisów unijnych, które w przyszłości pozwoliłyby na sformułowanie i uszczegółowienie dyrektyw postępowania interpretacyjnego przyjętych w koncepcji derywacyjnej. Wszystkim modelom rozczłonkowania syntaktycznego i treściowego towarzyszy przy tym obowiązek stosowania przepisów unijnych do celów interpretacji i to zarówno w tej fazie wykładni, którą koncepcja derywacyjna określa mianem rekonstrukcyjnej, jak i w fazie percepcyjnej. W modelu pośredniego stosowania przepisów unijnych synteza wszystkich elementów syntaktycznych i treściowych składających się na rekonstruowane wyrażenie normokształtne odbywa się wyłącznie na podstawie przepisów ustanowionych przez krajowego prawodawcę instytucjonalnego, przy czym przynajmniej jeden z uwzględnianych w procesie wykładni przepisów ma na celu implementację aktu prawa unijnego do krajowego systemu prawa. Model ten na płaszczyźnie syntaktycznej odzwierciedla w uproszczeniu formuła:  $N = Z_K + U(A)_K + U(O)_K$ <sup>24</sup> a na płaszczyźnie treściowej formuła:  $N = C_K + M(A)_K + M(O)_K$ <sup>25</sup>. Zarówno z perspektywy syntaktycznej, jak i treściowej możliwe są przy tym także warianty, w których tylko jeden z elementów podlegałby uzupełnieniu (modyfikacji).

3. Na płaszczyźnie syntaktycznej model bezpośredniego stosowania przepisów unijnych występuje w dwóch odmianach ogólnych, które podlegają dalszemu uszczegółowieniu (na co nie pozwala mi ograniczony zakres tego artykułu). Po pierwsze, występuje on w postaci lustrzanego odbicia modelu pośredniego, z tą jedynie różnicą, że wszystkie elementy syntaktyczne i treściowe umożliwiające przejście do fazy percepcyjnej wykładni znajdują się w przepisach ustanowionych przez unijnego prawodawcę instytucjonalnego<sup>26</sup>. Wariant ten z perspektywy syntaktycznej odzwierciedla formuła:  $N = Z_{EU} + U(A)_{EU} + U(O)_{EU}$ <sup>27</sup>, a z perspektywy treściowej formuła:  $N = C_{EU} + M(A)_{EU} + M(O)_{EU}$ . W modelu bezpośredniego stosowania prawa unijnego częste są jednak przypadki, w których przepisy unijne nie zawierają wszystkich elementów syntaktycznych lub treściowych pozwalających na rekonstrukcję wyrażenia normokształtne w stopniu pozwalającym na przejście do fazy percepcyjnej wykładni. Ten wariant bezpośredniego stosowania prawa unijnego (wariant mieszany) obejmuje złożone przypadki, które ze

<sup>24</sup> Gdzie:  $N$  — norma prawna,  $Z$  — przepis zrębowy (łącznie element syntaktyczny nakazu/zakazu i zachowania się),  $U$  — przepis uzupełniający,  $A$  — element syntaktyczny adresata,  $O$  — element syntaktyczny okoliczności, a  $K$  — genetyczne pochodzenie przepisu od krajowego prawodawcy instytucjonalnego.

<sup>25</sup> Gdzie:  $C$  — przepis centralny (przepis zrębowy zupełny rozpatrywany z perspektywy jego treści),  $M$  — przepis modyfikujący,  $A$  — element syntaktyczny adresata.

<sup>26</sup> W tym scenariuszu najczęstsze przypadki uzupełniania syntaktycznego oraz modyfikacji treściowej znajdują się w unijnych aktach delegowanych i wykonawczych.

<sup>27</sup> Gdzie:  $EU$  — genetyczne pochodzenie przepisu od unijnego prawodawcy instytucjonalnego.



względu na ograniczony zakres artykułu omówię w znacznym skrócie odrębnie z perspektywy rozczłonkowania syntaktycznego oraz treściowego. Zaprezentowane modele mają przy tym charakter teoretyczny i nie dla wszystkich udało się do tej pory odnaleźć rzeczywiste egzemplifikacje. Modele te moglibyśmy poddać dalszemu uszczegóławianiu na podstawie wyróżnionych typów rozczłonkowania syntaktycznego (normatywnego i logicznego), uwzględniając równoczesne rozczłonkowanie treściowe. Nie trudno się domyślić, jak złożony rezultat uzyskalibyśmy. Zauważmy jednak, że te operacje intelektualne nie mają wyłącznie wymiaru teoretycznego, ale w znacznym stopniu odzwierciedlają czynności dokonywane przez interpretatora w sposób często nieuświadomiony.

W pierwszym wariantcie przepisy uzupełniające przepis zrębowy pochodzą od odmiennego prawodawcy instytucjonalnego, co ilustruje następująca formuła:  $N = Z_X + U_Y + U_Y^{28}$ . Wariant ten moglibyśmy doprecyzować, wyróżniając przypadek, w którym przepis zrębowy znajduje się w przepisach unijnych, a przepisy go uzupełniające w przepisach krajowych [ $N = Z_{EU} + U(A)_K + U(O)_K$ ] oraz przypadek, w którym przepis zrębowy znajduje się w przepisach krajowych, a przepisy go uzupełniające w przepisach unijnych [ $N = Z_K + U(A)_{EU} + U(O)_{EU}$ ].

W drugim wariantcie jeden z przepisów uzupełniających jest ustanowiony przez odmiennego prawodawcę instytucjonalnego, co ogólnie przedstawia następująca formuła:  $N = Z_X + U_X + U_Y$ . Wariant ten moglibyśmy doprecyzować, wyróżniając przypadek, w którym przepis zrębowy znajduje się w przepisach unijnych, a przepisy go uzupełniające w przepisach unijnych i krajowych ( $N = Z_{EU} + U_{EU} + U_K$ )<sup>29</sup>, oraz przypadek, w którym przepis zrębowy znajduje się w przepisach krajowych, a przepisy go uzupełniające w przepisach krajowych i unijnych ( $N = Z_K + U_K + U_{EU}$ )<sup>30</sup>.

4. W modelu mieszanym transsystemowe rozczłonkowanie treściowe przebiega co do zasady jednokierunkowo. Kierunek modyfikacji determinuje treść zasad ogólnych prawa unijnego oraz sformułowane na gruncie unijnego porządku prawnego reguły egzegezy (w szczególności zasada pierwszeństwa, efektywności oraz dyrektywy wykładni jednolitej i zgodnej). Tym samym, najliczniejsze są przypadki, w których modyfikacja treściowa przepisu centralnego następuje na podstawie przepisów prawa unijnego. Jak zilustrowano wyżej, na poszczególne elementy syntaktyczne przepisu centralnego mogą składać się elementy pochodzące od tożsamego prawodawcy instytucjonalnego oraz różnych prawodawców instytucjonalnych (model mieszany). Możliwe są scenariusze, w których modyfikowany jest jeden (modyfikacja syngularna) albo więcej elementów syntaktycznych

<sup>28</sup> Gdzie:  $X$  — genetyczne pochodzenie przepisu od prawodawcy instytucjonalnego  $X$ , a  $Y$  — genetyczne pochodzenie przepisu od prawodawcy instytucjonalnego  $Y$ .

<sup>29</sup> Dalsze uszczegółowienie tego wariantu obejmowałoby następujące przypadki: (i)  $N = Z_{EU} + U(A)_{EU} + U(O)_K$  i (ii)  $N = Z_{EU} + U(O)_{EU} + U(A)_K$ .

<sup>30</sup> Dalsze uszczegółowienie tego wariantu obejmowałoby następujące przypadki: (i)  $N = Z_K + U(A)_K + U(O)_{EU}$ ; (ii)  $N = Z_K + U(O)_K + U(A)_{EU}$ .

(modyfikacja pluralna). Modyfikacja pluralna może przyjąć postać modyfikacji jednorodnej, w której przepisy modyfikujące zostały ustanowione przez tożsamego prawodawcę instytucjonalnego, albo modyfikacji dualnej, w której przepisy modyfikujące zostały ustanowione przez odmiennych prawodawców instytucjonalnych. Rozczłonkowanie treściowe może przy tym przyjąć postać wielostopniową z  $n$  liczbą stopni, w której ten sam element syntaktyczny podlega wielokrotnej modyfikacji (jednorodnej bądź dualnej). W procesie wykładni konieczne jest ustalenie zachodzących między tymi modyfikacjami relacji, a w szczególności ustalenie, czy modyfikacja ma charakter bezpośredni, czy pośredni poprzez modyfikację modyfikatora (modyfikator  $n$ -stopnia). Złożoność tych czynności interpretacyjnych potęguje konieczność uwzględniania różnych aktów prawnych ustanowionych przez różnych prawodawców instytucjonalnych. Przykładem takiej złożonej wielostopniowej modyfikacji treściowej jest art. 1099 §1 zd. 2 k.p.c. modyfikowany przez liczne przepisy k.p.c. i art. 24 rozporządzenia Bruksela I<sup>31</sup>, zawierającego modyfikator bezpośredni dla przepisu centralnego ułomnego k.p.c. oraz odesłanie do dalszych modyfikatorów pośrednich kilku stopni.

Modyfikacji treściowej o przeciwnym kierunku, w której źródłem przepisu modyfikującego jest przepis krajowy, a *limine* wykluczyć nie można. Nie chodzi przy tym tylko o trudny problem pierwszeństwa prawa unijnego nad ustawą zasadniczą, ale o problem mniejszej wagi związany z modyfikacjami uadekwatniającymi. Pierwsza grupa krajowych przepisów modyfikujących obejmuje przepisy organizacyjne i proceduralne. Przepisy unijne odnoszą się czasem do pewnych organów krajowych jako podmiotów kompetentnych bądź zobowiązanych do dokonania pewnych czynności konwencjonalnych lub psychofizycznych, wykazując przy tym różny poziom precyzji w określaniu tych podmiotów od jedynie bardzo ogólnego ich wskazania (np. odwołanie do organów celnych w UKC<sup>32</sup>) po przepisy bardziej precyzyjne (odwołanie do nazwy sądów z pozostawieniem niezbędnego doprecyzowania prawu krajowemu w Brukseli I). W tych wypadkach krajowe przepisy uadekwatniają bądź to adresata normy prawnej, bądź to podmiot upoważniony na mocy normy kompetencyjnej. Innym przykładem uadekwatnienia treściowego są przepisy aktów prawnych ustanowionych w celu wykonania przepisów unijnych (por. art. 2 ust. 2 TfUE). Przykładem są przepisy krajowego prawa celnego<sup>33</sup> ustanowione w celu wykonania UKC i Rozporządzenia Wyko-

<sup>31</sup> Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. WE nr L 12 z 16 stycznia 2001, s. 1, ze zm., polska wersja językowa Dz.Urz. UE wyd. specjalne, rozdz. 19, t. 4, s. 42) — dalej jako Bruksela I.

<sup>32</sup> Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2913/92 z dnia 12 października 1992 ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Celny (Dz.Urz. WE L 302 z 19 października 1992, s. 1, polska wersja językowa Dz. Urz. UE wyd. specjalne, rozdz.2, t. 4, s. 307) — dalej jako UKC.

<sup>33</sup> Ustawa z dnia 19 marca 2004 — Prawo celne (Dz.U. Nr 68, poz. 622 ze zm.) — dalej jako Prawo celne.

nawczego<sup>34</sup>, jak np. przepis art. 56, definiujący górną granicę czasową dla czynności powiadomienia dłużnika celnego o wysokości należności celnej w odniesieniu do określonych długów celnych, będący przepisem modyfikującym pośrednio (przez art. 221 ust. 4 UKC) przepis art. 221 ust. 3 UKC.

## 5. Zrębowość (centralność) przepisów w świetle unijnej zasady bezpośredniego skutku

1. Cecha bezpośredniej stosowalności przepisu unijnego nie przesądza jeszcze o sposobie jego wykorzystania w procesie rekonstrukcji normy prawnej. Okazuje się bowiem, że nie każdy bezpośrednio stosowalny przepis unijny może zostać skutecznie wykorzystany w charakterze podstawy rekonstrukcyjnej normy prawnej, a zatem jako przepis określany w koncepcji derywacyjnej mianem zrębowego. Wydaje się, że o możliwości wykorzystania indywidualnego przepisu unijnego w tym charakterze przesądza zasada skutku bezpośredniego, zgodnie z którą przepis bezpośrednio skuteczny jest źródłem praw i obowiązków podmiotów krajowych podlegających ochronie sądów krajowych<sup>35</sup>, oraz przysługująca przepisom unijnym ze względu na tę zasadę cecha bezpośredniej skuteczności. Zasada skutku bezpośredniego jest konsekwencją zasady bezpośredniego stosowania i kwalifikowaną cechą niektórych bezpośrednio stosowalnych przepisów unijnych. Nie przysługuje ona unijnym aktom prawnym jako takim, ale jest pojęciem zrelatywizowanym do przepisów prawnych. Unijny przepis bezpośrednio skuteczny jest przy tym w sposób logicznie konieczny, bezpośrednio obowiązujący i bezpośrednio stosowalny, ale żadna z tych relacji nie ma charakteru symetrycznego. Przepisy bezpośrednio skuteczne zawierają elementy formalne norm prawnych wyznaczających sytuacje prawne podmiotów krajowych na krajowym poziomie obowiązywania prawa unijnego. Brak bezpośredniej skuteczności nie wyklucza jednak wykorzystania przepisu unijnego jako uzupełniającego (modyfikującego) dla innych przepisów zrębowych (centralnych)<sup>36</sup>.

<sup>34</sup> Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 2454/93 z dnia 2 lipca 1993 ustanawiające przepisy w celu wykonania rozporządzenia Rady (EWG) nr 2913/92 ustanawiającego Wspólnotowy Kodeks Celny (Dz.Urz. EWG L 253 z 11 października 1993, s. 1, polska wersja językowa Dz.Urz. UE wyd. specjalne, rozdz. 2, t. 6, s. 3) — dalej jako Rozporządzenie Wykonawcze.

<sup>35</sup> Por. wyrok w sprawie Van Gend, a także Wyrok Trybunału z dnia 15 lipca 1964 w sprawie C-6/64 Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L. Tłumaczenie obu orzeczeń na język polski dostępne na: [http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2\\_12768/liste-des-57-arrets-de-1954-a-2000](http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_12768/liste-des-57-arrets-de-1954-a-2000) (dostęp: 30 czerwca 2011).

<sup>36</sup> Z tego powodu nie można, jak sądzę, zgodzić się ze stanowiskiem utożsamiającym przepisy bezpośrednio stosowalne i bezpośrednio skuteczne. Inaczej por. D. Lasok, *Zarys prawa Unii Europejskiej*, Toruń 1995, s. 165.

2. W toku działalności orzeczniczej TS ustalił pozytywne i negatywne przesłanki warunkujące bezpośrednią skuteczność przepisów zawartych w różnych unijnych aktach prawnych<sup>37</sup>. W świetle tych przesłanek interpretator może z góry odrzucić podjęcie rekonstrukcji przepisów zrębowych na podstawie unijnych przepisów niespełniających przesłanki bezwarunkowości (nie minął jeszcze termin ich implementacji do krajowego porządku prawnego), przewidujących alternatywne metody osiągnięcia założonych przez unijnego prawodawcę celów bez wyraźnego określenia reguł preferencji dla tych metod (dyskrecjonalność państwa członkowskiego) albo uniemożliwiających dostatecznie jasne i precyzyjne sformułowanie wyrażenia normokształtnego. Unijny przepis bezpośrednio skuteczny może, lecz bynajmniej nie musi, stanowić wyłącznej podstawy rekonstrukcyjnej odtwarzanego wyrażenia normokształtnego ani też wyłącznego źródła percepcji jego znaczenia, ale zawarte w nim elementy formalne i treściowe powinny umożliwić dokonanie niezbędnych uzupełnień oraz przekład przepisu na język norm prawnych<sup>38</sup>. Unijny przepis bezpośrednio skuteczny powinien zatem zawierać — posługując się językiem Searle’a — minimalną treść propozycjonalną, abyśmy na jego podstawie byli w stanie odtworzyć wyrażenie normokształtne stanowiące potencjalną podstawę rekonstrukcyjną dla normy prawnej wyznaczającej sytuację prawną podmiotu krajowego. Orzecznictwo TS wskazuje, że za takie uznawane są najczęściej przepisy zakazujące określonych zachowań w sposób bezpośredni lub pośredni, tj. taki, w którym nakaz zachowania się o charakterze pozytywnym możemy (przynajmniej częściowo) przełożyć na zakaz określonego zachowania się<sup>39</sup>. Wydaje się zatem, że z perspektywy syntaktycznej unijny przepis bezpośrednio skuteczny powinien umożliwiać rekonstrukcję co najmniej niezupełnego przepisu zrębowego. Z powyższych rozważań wynika ogólna zasada wykładni nakazująca poszukiwanie przepisów zrębowych w unijnych przepisach bezpośrednio stosowalnych, którym dodatkowo przysługuje atrybut bezpośredniej skuteczności. Podjęcie próby rekonstrukcji normy prawnej na bazie przepisu, o którym interpretator z góry albo na wczesnym etapie wykładni wie, że nie spełnia on przesłanek bezpośredniej skuteczności jest z praktycznego punktu widzenia bezcelowe. Ułatwieniem, jakie interpretator może przy tym zastosować, jest domniemanie bezpośredniej skuteczności przepisów zawartych w rozporządzeniach unijnych, chyba że co innego wyraźnie wynika z ich treści. Podobne założenie nie byłoby jednak uzasadnione w odniesieniu do innych przepisów unijnych.

<sup>37</sup> Szczegółowa charakterystyka tych przesłanek zawarta jest w bogatej już literaturze dotyczącej prawa unijnego. Zob. np. A. Wróbel, *Zasady ogólne...*, s. 97 nn.

<sup>38</sup> Szerzej o problemie przekładu przepisów pluralnych na wyrażenia normokształtne zob. pkt VI poniżej.

<sup>39</sup> Zob. Wyrok Trybunału z dnia 8 kwietnia 1976 w sprawie 43/75 Gabrielle Defrenne przeciwko Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena.

3. Bezpośrednia skuteczność unijnych przepisów prawnych zawartych w dyrektywach doznaje istotnego ograniczenia podmiotowego określanego w doktrynie i orzecznictwie jako zakaz bezpośredniego skutku dyrektyw w układzie horyzontalnym. Z perspektywy koncepcji derywacyjnej zasada ta wyłącza możliwość rekonstrukcji normy prawnej, której adresatem jest podmiot prywatny na podstawie przepisów zawartych w dyrektywach unijnych, nawet wtedy gdy uzyskały one przymiot bezpośredniej stosowalności w wyniku naruszenia przez państwo obowiązku implementacyjnego. Przepisy dyrektyw, nawet jeśli spełniają przesłanki bezpośredniej skuteczności, nie mogą zatem stanowić źródła normy prawnej wyznaczającej podstawowe sytuacje prawne podmiotów prywatnych. Zasada ta wyłącza także możliwość rekonstrukcji normy prawnej, której adresatem byłoby co prawda państwo członkowskie (jego organy bądź emanacje), ale której skutkiem byłyby pewna dolegliwość dla podmiotu prywatnego.

## 6. Dekodowanie idiomatyczne a pluralność unijnych przepisów bezpośrednio skutecznych

1. Identyfikacja unijnych przepisów zrębowych i ich prawidłowy przekład na język norm prawnych stanowi nie lada wyzwanie praktyczne i teoretyczne. Instytucjonalny prawodawca unijny (jak prawodawca krajowy) nie wysławia bowiem nakazów i zakazów w sposób bezpośredni<sup>40</sup>, lecz posługuje się zwrotami wyrażającymi nakaz/zakaz pośrednio przy użyciu znanych nam zwrotów hybrydowo-normatywnych (np. *zakazane jest*), powinnościowych (np. *powinien*, *powinno się*), opisowych (np. *jest obowiązany*, *odrzuca*, *dokonuje się*, *nie ma jurysdykcji*)<sup>41</sup> czy modalnych (np. *nie można*)<sup>42</sup>, co wymaga od interpretatora przełożenia języka przepisów (poziom deskryptywny) na język norm prawnych (poziom dyrektywny). W przepisach unijnych znajdziemy wiele przykładów, w których ten przekład odbywa się zgodnie z wypracowanymi w koncepcji derywacyjnej regułami przekładu (dekodowania idiomatycznego). Odrębności wiążą się z pewnymi szczególnymi cechami niektórych przepisów unijnych nieprzysługującymi przepisom krajowym (choć charakteryzującymi niektóre postanowienia umów międzynarodowych). Niektóre z tych odrębności są wynikiem ewolucji prawa unijnego jako prawa międzynarodowego publicznego, wyznaczającego sytuacje prawne klasycznych podmiotów prawa międzynarodowego w autonomiczny po-

<sup>40</sup> Bezpośrednie wysławienie nakazu/zakazu następuje za pomocą zwrotu „nakazuje się niech” albo „zakazuje się niech”. Zob. M. Zieliński, *Interpretacja jako...*, s. 18.

<sup>41</sup> *Ibidem*, s. 49 nn.

<sup>42</sup> M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 325.

rządek prawny wyznaczający podstawowe i pochodne sytuacje prawne podmiotów krajowych. W rezultacie, język niektórych przepisów unijnych jest językiem typowym dla aktów prawa międzynarodowego publicznego. Niezależnie jednak od literalnego brzmienia, zasada skutku bezpośredniego nakazuje odmienne ich odczytanie na krajowym poziomie obowiązywania prawa unijnego. Przekład takich najczęściej pluralnych przepisów unijnych<sup>43</sup> na wyrażenie normokształtne z użyciem bezpośredniego sposobu wyrażenia nakazu/zakazu jest procesem złożonym i wymaga szczegółowego opracowania teoretycznego. Zakres tego artykułu pozwala mi jedynie zasygnalizować pewne zagadnienia z tym związane.

2. Niektóre przepisy unijne znajdują się w aktach prawnych lub formułowane są w sposób, który *prima facie* zdaje się ograniczać ich zastosowanie do stosunków prawnych między państwami członkowskimi, względnie między państwami członkowskimi a organami unijnymi. Niekiedy, jak np. w przypadku art. 108 TfUE, przepisy te rzeczywiście okazują się irrelewantne z perspektywy sytuacji prawnych podmiotów krajowych i należy je pominąć w procesie rekonstrukcji norm prawnych wyznaczających te sytuacje prawne<sup>44</sup>. W niektórych jednak wypadkach przekład unijnego przepisu na wyrażenie normokształtne w sposób właściwy przepisom krajowym prowadziłyby do błędnego rezultatu wykładni. Pomimo ich pozornie syngularnego brzmienia, te szczególne przepisy unijne okazują się bowiem przepisami pluralnymi, czasem wielokrotnie skondensowanymi, wymagającymi uprzedniej i umiejętnej dekondukcji. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady stanowiące egemplifikację rozbieżności pomiędzy dosłownym brzmieniem unijnych przepisów bezpośrednio skutecznych a przepisami zrębowymi, których są nośnikami. Zjawisko to występuje najczęściej w połączeniu z kondensacją (ewidentną i z założenia) norm postępowania (ich elementów) w przepisach<sup>45</sup> i może zostać zrelatywizowane do różnego rodzaju sytuacji prawnych (podstawowych i pochodnych) wyznaczanych przez normy prawne zakodowane w przepisach unijnych na różnych poziomach obowiązywania prawa unijnego (poziom międzynarodowy i krajowy).

3. Pierwsza wyróżniona przeze mnie grupa tych szczególnych przepisów bezpośrednio skutecznych obejmuje unijne przepisy będące nośnikiem elementów norm prawnych, które w sposób ewidentny wyznaczają podstawowe sytuacje prawne państw członkowskich, a które jednocześnie w sposób nieewidentny (z założenia) wyznaczają pochodne sytuacje prawne podmiotów krajowych. Są one źródłem uprawnień<sup>46</sup> i jednocześnie elementów normy kompetencyjnej, której adresatem są krajowe organy wymiaru sprawiedliwości, a podmiotem upoważnionym podmioty prywatne. Przykładem takich przepisów są niektóre przepisy

<sup>43</sup> Szerzej o przepisach pluralnych zob. *ibidem*, s. 135 nn.

<sup>44</sup> Zob. przypis 9.

<sup>45</sup> O zjawisku kondensacji szerzej zob. M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 134 nn.

<sup>46</sup> S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *op. cit.*, s. 103.



traktatowe (np. art. 34 TfUE<sup>47</sup>) czy bezpośrednio skuteczne przepisy dyrektyw, które nie zostały terminowo lub poprawnie wdrożone do krajowego systemu prawa. Z perspektywy wykładni prawa w ujęciu derywacyjnym są one źródłem przepisu zrębowego wyznaczającego obowiązek normatywny państwa członkowskiego, z którym wiąże się kompetencja żądania przez podmiot krajowy realizacji korzyści (względnie odszkodowania) płynącej dla niego z owego podstawowego obowiązku normatywnego. W konsekwencji, w przepisie tym skondensowany jest jednocześnie element okoliczności normy kompetencyjnej (niewywiązanie się przez państwo z obowiązku normatywnego wyznaczonego w normie podstawowej) aktualizującej obowiązek krajowego organu wymiaru sprawiedliwości do udzielenia ochrony prawnej podmiotowi krajowemu jako podmiotowi uprawnionemu i upoważnionemu. Równocześnie brak tu kondensacji wyznaczającej podstawową sytuację prawną podmiotu prywatnego. W rezultacie, przepis ten nie może być interpretowany jako zawierający elementy normy kompetencyjnej aktualizującej obowiązek udzielenia ochrony prawnej podmiotowi prywatnemu jako podmiotowi upoważnionemu (uprawnionemu) przeciwko innemu podmiotowi prywatnemu. Przepis ten nie jest również źródłem normy kompetencyjnej upoważniającej/nakazującej krajowemu organowi ochrony prawa wymierzenie sankcji podmiotowi prywatnemu z tytułu niezrealizowania obowiązku normatywnego wyznaczonego w tym przepisie. Taki właśnie skutek wywiera brak horyzontalnego bezpośredniego skutku dyrektyw<sup>48</sup>. Na podstawie bezpośrednio skutecznych przepisów dyrektyw, interpretatorowi nie wolno zatem rekonstruować norm merytorycznych nakazujących lub zakazujących określonych zachowań podmiotom prywatnym ani też norm kompetencyjnych aktualizujących obowiązek podmiotu prywatnego. Przepisy dyrektyw nie mogą być źródłem norm wyznaczających podstawowe sytuacje prawne podmiotów prywatnych.

W tej grupie znajdują się także przepisy dyrektyw, których brzmienie myląco sugeruje jakoby stanowiły one źródło norm wyznaczających podstawowe sytuacje prawne podmiotów prywatnych. Przepisy te należy dekodować w sposób odwrotny jako wyznaczające podstawowe sytuacje prawne organów państw członkowskich i emanacji państwa, przy założeniu ich jednoczesnej kondensacji z elementami normy kompetencyjnej aktualizującej obowiązek krajowych organów wymiaru sprawiedliwości do udzielenia ochrony prawnej i zasądzenia na rzecz podmiotu upoważnionego korzyści (względnie odszkodowania) wynikającej dla niego z zachowania będącego przedmiotem obowiązku normatywnego państwa. Ze względu na technikę redagowania dyrektyw unijnych, zmierzającą do ułatwienia ich transpozycji do krajowych systemów prawnych, przepisy takie

<sup>47</sup> Art. 34 TfUE brzmi: „Ograniczenia ilościowe w przywozie oraz wszelkie środki o skutku równoważnym są zakazane między Państwami Członkowskimi”.

<sup>48</sup> Wyrok Trybunału z dnia 26 lutego 1986, w sprawie nr 152/84, M.H. Marshall a Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching).

są zresztą często spotykane. Pomimo że przepis unijnej dyrektywy stanowi: „Podatnik musi przedstawić dowód na rzeczywistą kwotę kosztów, o których mowa w akapicie pierwszym lit. c), i nie może odliczyć VAT, który w danym przypadku mógł zostać naliczony”<sup>49</sup>, to jego dekodowanie idiomatyczne wymaga nałożenia obowiązku normatywnego na państwo członkowskie. Wyrażenie normokształtne należałoby zatem rozpocząć: „Państwu członkowskiemu nakazuje się niech ustanowi przepisy prawne nakazujące podatnikowi przedstawić dowód [...]”.

4. Druga wyróżniona przeze mnie grupa unijnych przepisów bezpośrednio skutecznych obejmuje przepisy będące nośnikami elementów norm prawnych, które ewidentnie wyznaczają podstawowe sytuacje prawne podmiotów krajowych, a jednocześnie w sposób nieewidentny (z założenia) wyznaczają pochodne sytuacje podmiotów krajowych<sup>50</sup>. Z perspektywy wykładni prawa w ujęciu derywacyjnym przepisy te są źródłem przepisu zrębowego wyznaczającego obowiązek normatywny podmiotów krajowych, z którym wiąże się uprawnienie żądania przez inny podmiot krajowy zasądzenia przez krajowy organ wymiaru sprawiedliwości korzyści (względnie odszkodowania) płynącej dla niego z owego podstawowego obowiązku normatywnego. W konsekwencji, w przepisie tym skondensowany jest jednocześnie element okoliczności normy kompetencyjnej (niewywiązanie się przez podmiot krajowy z obowiązku normatywnego wyznaczonego w normie podstawowej) aktualizującej obowiązek krajowego organu wymiaru sprawiedliwości do udzielenia ochrony prawnej podmiotowi krajowemu jako podmiotowi upoważnionemu i uprawnionemu. Pamiętać jednak należy, że w prawie unijnym występują również i takie przepisy, które nie ustanawiają korzyści dla podmiotów krajowych i nie stanowią źródła norm prawnych wyznaczających pochodne modalności normatywne. Przepisy te mogą jednak stanowić źródło elementów syntaktycznych normy kompetencyjnej, upoważniającej krajowy organ ochrony przestrzegania prawa do aktualizacji obowiązku organów wymiaru sprawiedliwości do wymierzenia sankcji podmiotowi krajowemu z tytułu niezrealizowania wyznaczonego obowiązku normatywnego.

5. W ostatniej wyróżnionej przeze mnie grupie znajdują się najbardziej złożone, wielokrotnie skondensowane przepisy łączące wszystkie zidentyfikowane powyżej sposoby kondensacji. Przepisy te są nośnikami elementów norm prawnych, które w sposób ewidentny wyznaczają podstawowe sytuacje prawne państw członkowskich, a jednocześnie z założenia wyznaczają podstawowe sytuacje

<sup>49</sup> Dyrektywa Rady (WE) nr 2006/112 z dnia 28 listopada 2006 w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.Urz. UE Nr L 347 z 11 grudnia 2006, s. 1–118).

<sup>50</sup> Przykładem takiego przepisu jest art. 101 ust. 1 TfUE: „Niezgodne z rynkiem wewnętrznym i zakazane są wszelkie porozumienia między przedsiębiorstwami, wszelkie decyzje związków przedsiębiorstw i wszelkie praktyki uzgodnione, które mogą wpływać na handel między Państwami Członkowskimi i których celem lub skutkiem jest zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz rynku wewnętrznego”.

podmiotów krajowych<sup>51</sup>. Są one przykładem trudnej do wykrycia kondensacji przepisów zrębowych, ponieważ jej postać słowna sugeruje, że norma prawna zakodowana w tym przepisie wyznacza wyłącznie podstawowe sytuacje prawne państw członkowskich. Jej występowanie nigdy nie dotyczy dyrektyw unijnych, a prawidłowa identyfikacja wymaga znajomości cech przysługujących unijnym przepisom bezpośrednio skutecznym, a przede wszystkim dorobku orzecniczego TS. W wypadkach wątpliwych ostateczne rozstrzygnięcie może wymagać zaangażowania TS. Złożoność tego typu przepisu wynika również z faktu, że każdy ze skondensowanych przepisów zrębowych może sam okazać się przepisem pluralnym, stanowiąc źródło elementów norm kompetencyjnych ze względu na uprawnienie, którego jest źródłem. Przepis zawarty w art. 157 ust. 1 TfUE wyznacza pochodne sytuacje prawne podmiotów krajowych zarówno ze względu na obowiązek normatywny państwa członkowskiego, jak i obowiązek normatywny podmiotu krajowego. Jednocześnie, ze względu na kondensację normy podstawowej wyznaczającej podstawową sytuację podmiotu krajowego w tym przepisie, jest on źródłem normy kompetencyjnej upoważniającej i zobowiązującej krajowe podmioty ochrony prawa do wymierzenia sankcji z tytułu przekroczenia normy podstawowej.

6. Prawidłowa wykładnia opisanych przepisów bezpośrednio skutecznych wymaga ich uprzedniej dekontensacji i odtworzenia na ich podstawie odpowiedniej liczby przepisów zrębowych oraz identyfikacji zawartych w nich elementów uzupełniających dla innych przepisów zrębowych zgodnie z zasadami ogólnymi prawa unijnego i wynikającymi z nich dyrektywami postępowania interpretacyjnego.

## 7. Zakończenie

W artykule zasygnalizowano jedynie niektóre ze złożonych problemów dotyczących wykładni prawa ery postakcesyjnej, wymagające szczegółowego opracowania teoretycznoprawnego z uwzględnieniem praktycznych dyrektyw postępowania interpretacyjnego zmierzających do ułatwienia wykładni prawa w wieloskładnikowym systemie prawa z wewnętrznej perspektywy interpretacyjnej. Teoretycy prawa stają zatem nie przed problemem końca teorii prawa, ale przed nowymi wyzwaniami, które przynosi globalizacja, regionalizacja i integracja dotykająca także prawa jako faktu instytucjonalnego.

---

<sup>51</sup> Przykładem takiego przepisu jest art. 157 ust. 1 TfUE: „Każde Państwo Członkowskie zapewnia stosowanie zasady równości wynagrodzeń dla pracowników płci męskiej i żeńskiej za taką samą pracę lub pracę takiej samej wartości”.